

Een vice-admiraal bezoekt Borne in 1949

Een fancy fair in het St. Jozefgebouw met een zwarte rand

Hans Gloerich

Nog regelmatig komen de zogenaamde politionele acties van Nederlandse troepen in Indonesië in het nieuws. Zij vonden plaats tijdens de tropische guerrilla-oorlog in de jaren 1947-1950. In menig oud fotoalbum zijn nog de kiekjes te zien die de militairen in hun diensttijd hebben geschoten in de gordel van smaragd. Het thuisfront vergat hen niet. Op 21 mei 1949 kreeg Borne hoog bezoek voor de opening van een fancy fair voor de soldaten in Nederlands Indië. Een dag later voltrok zich een drama.

Meeleven met de jongens in 'Indië'

Ook in het fotoalbum van mijn oom Ru Bartelink (88), die zelf vanwege broederdienst niet naar Indonesië hoefde, zijn nog foto's uit die tijd te zien. Die zijn weliswaar niet gemaakt in Indonesië, maar in Borne, waar iedereen intens meeleefde met 'onze jongens in Indië'.

Ru Bartelink was eind jaren '40 secretaris van de Bornse afdeling van het Nationaal Katholiek Thuisfront (NKT). Hij heeft nog enkele foto's bewaard van activiteiten die waren bedoeld om het publiek geld uit de zak te kloppen, o.a. voor het sturen van pakjes naar de katholieke Bornse soldaten in Indonesië. Toen de eerste militairen in 1946 naar Indonesië werden gezonden, ontstonden overal comités om de contacten van het thuisfront met de soldaten te onderhouden.

De comités bundelden hun krachten in nationale en regionale organisaties. Dat gebeurde vanzelfsprekend geheel langs de gebruikelijke scheidslijnen van de protestantse, katholieke en 'neutrale' zuilen.

De grootste thuisfrontorganisaties waren het Nationaal Katholiek Thuisfront (NKT), het Protestants Interkerkelijk Thuisfront (PIT), de Band Nederland-Indonesië (BNI) en het Limburgs Thuisfront (LT), met overal plaatselijke afdelingen. Zij hadden elk hun eigen actieprogramma's en fondsenwerving. De verzuiling stond blijkbaar niet de onderlinge samenwerking in de weg in de grote neutrale organisatie Nationale Inspanning Welzijnsverzorging Indië (NIWIN), maar plaatselijk concurreerden ze wel met elkaar.

De thuisfrontorganisaties zetten zich alle in voor de welzijnszorg onder de militairen in Indië. Ze stelden tijdschriften, sportartikelen, boeken, kranten en films e.d. ter beschikking van de troepen. Ze stuurden sigaretten en snoepgoed, en organiseerden ontwikkelingscursussen en ontspanningsprogramma's in Indonesië. De protestantse en katholieke organisaties stuurden priesters en predikanten, en zorgden ook voor religieuze lectuur en attributen voor de erediensten. De soldaten op afgelegen buitenposten werden echter sporadisch bereikt.

Nationaal Katholiek Thuisfront (NKT)

De landelijke organisatie van het NKT wond er geen doekjes om. Zij was op 30 juni 1946 opgericht (stichtingsacte 29 september 1946) met het doel tot "geestelijke beïnvloeding van de katholieke militairen op een zodanige wijze, dat gedurende de jaren, welke zij in dienst doorbrengen, hun de kansen ge-

boden worden tot een ontwikkeling tot volwaardige katholieke mannen." Dit moest langs twee wegen worden bereikt: door "centrale bewerking" via het hoofdbureau van het NKT in Den Haag, en door "gespreide bewerking vanuit de parochie, ten einde de band met de vroegere omgeving te kunnen bewaren".

Het NKT kon worden opgericht dank zij aanzienlijke schenkingen door particulieren en het bedrijfsleven. Douwe Egberts in Joure, bijvoorbeeld, doneerde f 5.000,- de AKU (Algemene Kunstzijde Unie) in Arnhem f 2.500,-.

In 1947 werd de vice-admiraal buiten dienst Ludovicus (Lou) Doorman benoemd tot directeur van het NKT. Hij was een broer van de beroemde schout-bij-nacht Karel Doorman die in 1942 bij de slag in de Java Zee ten onder ging met Hr. Ms. kruiser De Ruyter.

FRONT • LIMBURGS THUISFRONT •

KATHOLIEK THUISFRONT •

PROTESTANTS INTERKERKELIJK THUISFRONT •

Juist deze militair

en zijn makkers op de buitenposten wil de NIWIN een RIMBOEKIST sturen.

De inhoud?

- koffergamofoon met 25 platen
- drie gecombineerde dam-, schaak- en dominospelen
- boek hersengymnastiek
- voetbal met extra binnenbal
- volleybal met extra binnenbal
- badmintonspel met toebehoren
- tafeltennis-sat met toebehoren
- monopoly-spel
- stratago-spel
- voetbalspomp met nippel
- gasoline-lamp

HELP OOK MEE! Geef een bijdrage aan Uw plaatselijk NIWIN-COMITÉ.

Op de achterzijde van de kwitantie, die elk NIWIN-Comité of Thuisfront-comité voor Uw bijdrage geeft, staat hoe U een prijs van f 500,-, f 250,-, f 100,- of minder kunt winnen!

WIN EEN PRIJS

niWin - Den Haag - Giro 511.000

• SAMENWERKEND IN NIWINVERBAND •

Advertentie van de NIWIN - de Nationale Inspanning Welzijnsverzorging Indië. De slagzin van deze organisatie was: 'Ons hart is bij U'. (Collectie KDC, Nijmegen)

Het bestuur van het Nationaal Katholiek Thuisfront, afdeling Borne, in 1948/9. Zittend v.l.n.r. Jan Leuverink (penningmeester), Kooiker, Ganzeboom, Ru Bartelink (secretaris), kapelaan Van Benthem (voorzitter), Reuvekamp en Morselt. Staand v.l.n.r. Henny Vaalt, Bertus Oude Engberink, Frans ten Tusscher, Tonny Nijhuis-Nijenhuis (bekend gebleven als Tonny van het Thuisfront), Herman (Kleintje) Ellenbroek, Schwering en Alderink (Hertme). (Collectie R.J.M. Bartelink)

In 1948 waren er ongeveer 110.000 Nederlandse militairen in Nederlands Indië, waarvan ongeveer 45.000 katholieken, zo schatte het NKT. Het NKT beschikte toen over 173 priesters, aalmoezeniers genoemd, en 55 katholieke militaire tehuizen in Nederland en Nederlands Oost- en West-Indië. In mei 1949 had het NKT 1.114 lokale afdelingen op 11.203 parochies, dat wil zeggen 1 op de 10 parochies.

In de gemeente Borne werkten de vijf parochies samen in één afdeling. Het Bornse Thuisfront hield zich vooral bezig met het sturen van pakjes naar de Bornse militairen in Indië en het inzamelen van geld om dit te bekostigen. De pakjes werden vaak klaargemaakt in de keuken van de familie Ten Tusscher zoals een foto op de volgende pagina laat zien. De gebroeders Ten Tusscher hadden een drukkerij en een kantoorboekhandel aan de Grotestraat (nu nr. 153).

Boodschappenlijstje

Het archief van het NKT bevindt zich tegenwoordig in het Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen. In de jaarrekeningen is te lezen hoe men de inkomsten besteedde. In die karige jaren van wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog waren daar behoorlijke bedragen mee gemoeid. In 1950 waren de uitgaven van het NKT opgelopen tot bijna f 760.000,--.

In het jaar 1948 stuurde het landelijke NKT in totaal 407 kisten met allerlei goederen aan de hoofdaalmoezenier in Batavia met een gezamenlijk gewicht van 24,7 ton. Daarnaast ontving de hoofdvloot-

moezenier nog 56 kisten met een gewicht van 3,4 ton. De zendingen van de plaatselijke afdelingen zijn hierin niet inbegrepen.

Wat zat daar zo al in? Veel goederen waren typisch 'katholiek'. Op het lijstje van 1948 staan 500 flessen miswijn, 860.000 hosties, 13.975 kerkboekjes, 54 kruisbeelden, 50 Mariabeelden, 50 zilveren kettingen met kruisje, 200 scapuliermedailles, 7 kisten met altaargewaden, tabernakelgordijntjes, een Godslamp, 2.950 rozenkransen, 4 gradualen, 10 kyrialen (boeken met liturgische teksten voor priesters), 4.000 akten van volmaakt berouw, 19.000 devotiewandplaten, 8.000 affiches, 200 katechismusboekjes, 50 kerststalletjes. Daarnaast nog 120.000 foto-ansichtkaarten, 11.000 boeken, 50.000 tijdschriften, 5 biljards, 2 filmprojectoren, 3 films, 1 piano, 2 "trekharmonica's", 4 radio's, 10 grammofoons, 250 grammofoonplaten, 200 voetballen, 250 gezelschapsspelen, 1 stencilmachine, 1 staalbandspanner, 60 flessen limonade, en ten slotte huishoudartikelen en inventaris voor de militaire tehuizen ter waarde van f 12.000,--.

Het Katholiek Thuisfront in Borne

Het bestuur van de afdeling Borne was bijzonder actief. Alle activiteiten waren gericht op het inzamelen van geld en het sturen van pakjes aan de Bornse militairen in Indonesië. De leden gingen huis aan huis, op de markten en bij de voetbalwedstrijden van NEO met de collectebus rond. Ze stonden met een stand op de Bornse kermis, die toen nog op de Bleek werd gehouden (zie foto's).

In de keuken van de familie Ten Tusscher aan de Grotestraat maken Ru Bartelink en kantoorboekhandelaar Frans ten Tusscher (rechts) pakjes klaar voor de Bornse soldaten in Indonesië. Behalve sigaretten en stichtelijke lectuur was ook de rozenkrans vanzelfsprekend een belangrijk attribuut voor de katholieke jongens. Er ligt een bosje klaar voor verzending. (Collectie R.J.M. Bartelink)

De Bornse Kermis op de Bleek, gezien in de richting van de Aanslagsweg, in 1948/9. Links de stand van het Katholiek Thuisfront. Rechts een draaimolen voor de school op de Bleek. In het blokje van twee huizen links was aan de linkerzijde de schoenenwinkel van Van Steden gevestigd. Daarnaast woonde de familie Bartelink, waarvan Ru de jongste zoon was. (Collectie R.J.M. Bartelink)

In het weekeinde van 21 en 22 mei 1949 was er een grote 'tentoonstelling' (een fancy fair zouden we nu zeggen) in het St. Jozefgebouw aan de Ennekerdijk. Secretaris Ru Bartelink (toen 24 jaar oud) was op het idee gekomen voor een opening met een 'big bang'. Hij verzamelde alle moed om persoonlijk de voorzitter van het landelijke hoofdbestuur van het NKT, de bekende vice-admiraal b.d. Ludovicus (Lou) Doorman, op te bellen om hem te nodigen voor het verrichten van de openingshandeling. En die zei: "Ik kom."

De fancy fair in het St. Jozefgebouw

In het nummer van 28 mei 1949 versloeg de Bornse Courant de opening van de fancy fair in een uitvoerige reportage op de voorpagina: "De gehouden tentoonstelling ten bate van het Katholiek Thuisfront, afd. Borne, is een groot succes geworden. Katholiek Borne heeft in deze beide dagen getoond, dat zij de jongens in Indonesië zowel lichamelijk als geestelijk niet vergeet.

De tentoonstelling werd officieel geopend door Z. Exc. Vice-Admiraal Doorman. Om ruim 3 uur werd de Vice-Admiraal opgewacht aan de Almelsestraat door de Weleerw. Heer Kap. J. de Jager en het dagelijks bestuur van het Katholiek Thuisfront, de heren R. Bartelink en A. Ganzeboom. De Bornse Orkestvereniging St. Stephanus, die haar medewerking verleende, ging de stoet vooraf en onder lustige tonen van de muziek trok het gezelschap naar het St. Jozefgebouw, waar enige notabelen en diverse bestuursleden al reeds aanwezig waren."

Op de oude foto's van Ru Bartelink is te zien dat het legertje notabelen bestond uit de loco-burgemeester H.A. Bos, de huisarts dokter Panhuyzen en zijn vrouw, pastoor Scholten Reimer van de St. Theresiaparochie en notaris Van der Sandt en zijn echtgenote.

De Bornse Courant vervolgt: "De belangstelling was buitengewoon groot en toen de Vice-Admiraal de auto verliet, werd er een erehaag gevormd door de

Verkenners en de Welpen. Kapelaan De Jager riep allen een hartelijk welkom toe, in het bijzonder Vice-Admiraal Doorman. Spreker dankte hem, dat hij zo welwillend was geweest om in Borne te komen voor de opening van de tentoonstelling. De loco-burgemeester H.A. Bos was aanwezig om de hoge gast dank te brengen voor zijn komst in Borne, waarbij hij

Zaterdag 21 mei 1949. De voorzitter van het NKT, vice-adm. L. Doorman, arriveert bij het St. Jozefgebouw voor de opening van de fancy fair. De erehaag bestaat uit welpen en verkenners van de Stephanus scoutinggroep. Op de achtergrond speelt de Bornse Orkestvereniging St. Stephanus. (Collectie R.J.M. Bartelink)

In de stand van het Katholiek Thuisfront zien we v.l.n.r. Tonny Nijhuis-Nijenhuis, nog jarenlang bekend als 'Tonny van het Thuisfront', Jan (Radio) Muller, de aalmoezenier kapelaan Van Benthem en de secretaris Ru Bartelink. (Collectie R.J.M. Bartelink)

tevens de wens uitsprak, dat de tentoonstelling zich in een druk bezoek mocht verheugen.

Vervolgens kreeg Vice-Admiraal Doorman het woord. In een kernachtige rede zette hij de taak van het Katholiek Thuisfront uiteen. In de eerste plaats wees hij op het voornaamste, de geestelijke verzorging die de jongens zo hoog nodig hebben. Vanzelfsprekend is het ook noodzakelijk, dat aan het lichamelijke wordt gedacht, want dit versterkt de band. Uitvoerig schilderde hij de taak van de aalmoezenier in het leger. Hij is het die de jongens kent en telkens de helpende hand biedt, wanneer dit mogelijk is.

Nadat de Vice-Admiraal het lint had doorgesneden en de tentoonstelling officieel had geopend, werden diverse stands bezocht en thee gedronken. Meisjes in Indische klededracht zorgden voor de bediening. De tentoonstelling zelf was fraai en met smaak ingericht. De Indische cultuur dwong ieders bewondering af, vooral de prachtige handwerken. De P.T.T. was met haar stand goed vertegenwoordigd en men kreeg een duidelijk beeld van wat deze tot stand brengt voor onze jongens. Ook het NIWIN kwam uitstekend voor de dag, evenals het hoofdbureau van het Thuisfront.

Inmiddels was er bericht binnengekomen van het Arnhemse Pijperkorps, dat zij niet in Borne kwam. Dit was wel een grote teleurstelling. Niettemin bleef het in het St. Jozefgebouw een drukte van belang en alle stands kwamen handen tekort om iedereen te helpen. Vooral de waarzegster kon de stroom van klanten bijna niet verwerken. In de Indische theetuin was het echt gezellig en de Bornse Orkestvereniging St. Stephanus zorgde voor uitstekende muziek. Ook Zondag was er weer een grote drukte. De mandoli-

neclub Marilando uit Hengelo oogstte veel succes met haar gekozen programma met fijne en beschaafde muziek. Het Katholiek Thuisfront kan met genoegen op deze dagen terugzien."

Een dilemma

Op de vroege zondagochtend, 22 mei 1949, nog vóór het begin van de tweede dag van de fancy fair, kreeg het bestuur van het Bornse Katholiek Thuisfront het droevige bericht dat één van de Bornse militairen in Indonesië was gesneuveld. Het ging om de 23-jarige sergeant Frans Timmerman, die de vorige nacht rond 1.00 uur Nederlandse tijd in Indonesië was gesneuveld in de omgeving van Jogjakarta. Het bestuur werd hierdoor geconfronteerd met een dilemma. Wat te doen? Als het droevige feit direct bekend werd gemaakt, zou de fancy fair moeten worden gesloten en dan was alle moeite voor niets geweest. Als men de familie pas de volgende dag zou informeren, kon de fancy fair doorgaan en inkomsten genereren voor het goede doel. Kennelijk was het Bornse Katholiek Thuisfront, samen met pastoor Scholten Reimer van de St. Theresiaparochie, verantwoordelijk voor het brengen van het slechte nieuws aan de familie Timmerman die vóór aan de Oude Hengeloseweg woonde.

Ru Bartelink herinnert zich nog als de dag van gisteren, dat voor het laatste werd gekozen. Dit wordt bevestigd door het bericht in de Bornse Courant van 28 mei 1949:

"Het eerste slachtoffer in Indonesië"

"Maandagavond kwam hier het bericht dat onze plaatsgenoot F. Timmerman, sergeant bij het leger

Secretaris Ru Bartelink begroet vice-admiraal L. Doorman van het Nationaal Katholiek Thuisfront namens de afdeling Borne. (Collectie R.J.M. Bartelink)

in Indonesië, als gevolg van gevechtshandelingen was overleden. Tragisch is wel dat hij juist bericht had gezonden, dat hij binnenkort naar huis toe zou komen. Het heeft niet zo mogen zijn.”, zo meldde de Bornse Courant.

Frans Timmerman is op maandag 23 mei 1949 op het ereveld Candi in Semarang begraven.

Op 28 mei werd in de St. Theresiakerk een requiemmis voor hem opgedragen. Omdat er geen stoffelijk overschot aanwezig was, werd er vooraan in de kerk een katafalk opgesteld, bestaande uit metalen beugels waarover de Nederlandse vlag was uitgespreid.

In de Bornse Courant van 4 juni 1949 werd over de afscheidsplechtigheid bericht: “Zaterdagmorgen werd in de St. Theresiakerk een plechtige Requiemmis opgedragen voor de onlangs in Indonesië gesneuveld sergeant F.A.S. Timmerman. Manschappen van het Lucht doel betrokken de erewacht bij de katafalk. Het Katholiek Thuisfront had zorg gedragen voor de aanwezigheid van deze manschappen en van aalmoezenier Bult, die de H. Mis celebreerde. Naast de vele gelovigen waren aanwezig de locoburgemeester H.A. Bos, mevrouw M.A. Kaufman-Lutz, afgevaardigden van de firma Stork, het bestuur van de Band Nederland-Indonesië, het bestuur van het Katholiek Thuisfront, afd. Borne, en verschillende Bornse militairen.

Bij het opdragen van de H. Mis werd assistentie verleend door de geestelijk adviseur van het Katho-

liek Thuisfront, afd. Borne, kapelaan De Jager als diaken en kapelaan dr. J. Roorda als subdiaken.

Pastoor Scholten Reimer droeg aan het zijaltaar een H. Mis op voor de zielenrust van de overledene. De soldaten stonden gedurende de H. Mis stram in de houding en werd enkele keren het geweer gepresenteerd. Het kerkkoor zong onder leiding van de heer Mulder het Paradisum, waarna de directeur nog het Wilhelmus speelde.”

Behalve Frans Timmerman zijn er geen Bornse soldaten in Indonesië gesneuveld. Hij maakte deel uit van het 5e Bataljon van het 5e Regiment Infanterie (5-5 RI) dat werd ingezet in Midden-Java in de

omgeving van Semarang en Jogjakarta.

Wordt vervolgd...

In een volgend artikel wordt nader ingegaan op de lotgevallen van het bataljon 5-5 RI en de omstandigheden waaronder Frans Timmerman samen met acht kameraden om het leven kwam op de vroege ochtend van zondag 22 mei 1949.

Oproep aan de lezers!

Dit verhaal heeft vooral betrekking op de activiteiten van het Nationaal Katholiek Thuisfront in Borne voor de militairen uit eigen ‘zuil’. Dit doet natuurlijk niets af aan het feit dat ook andere (kerkelijke) organisaties in Borne zich hebben ingespannen voor de contacten met ‘hun jongens over zee’. Misschien hebt u hier nog herinneringen aan? Kijk ook eens in uw oude fotoalbums. De redactie is benieuwd naar uw verhalen!

Bronnen

- De heer R.J.M. Bartelink te Hengelo - gesprekken en fotomateriaal.
- Bornsche Courant, Gemeentearchief Borne (Anja Tanke).
- Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen. Toegang nr. 839, archief Nationaal Katholiek Thuisfront.
- Horst, Han van der - *Een bijzonder land - Het grote verhaal van de vaderlandse geschiedenis*, Amsterdam (2008).